

صناعات خمس

صناعت خمس، یکی از **اصطلاحات** به‌کار رفته در **علم منطق** بوده و به معنای انواع پنج‌گانه **استدلال** به حسب مواد و اصناف قضایای به‌کار رفته در آن است.

فهرست مندرجات

۱ - توضیح اصطلاح

۲ - مستندات مقاله

۳ - پانویس

۴ - منبع

توضیح اصطلاح

دو بخش اصلی علم منطق، مباحث **معرف** و **حجت** است. بخش معرف در باره تعریف و شرایط و اقسام آن بحث می‌کند و بخش حجت درباره استدلال بحث می‌کند. گاهی استدلال از لحاظ صورت، بررسی و به قیاس، **تمثیل** و **استقرا** تقسیم می‌شود و گاهی از لحاظ ماده استدلال بررسی می‌شود. مباحث مربوط به بخش اخیر (انواع استدلال به حسب مواد و اصناف قضایای به‌کار رفته در آن) با عنوان «صناعات خمس» در منطق می‌آید. صناعات خمس عبارت‌اند از: **صناعت برهان**، **جدل**، **خطابه**، **مغالطه** و **شعر**.

[۱] مظفر، **مخبر ضا، المنطق**، ص ۳۵۵.

این صناعات از ترکیب اقسام قضایای یقینی و غیر یقینی (که ماده استدلال‌اند) با صور مختلف استدلال (**قیاس**، **استقرا** و **تمثیل**) به وجود می‌آید. در بیان این پنج قسم و وجه انحصار آن چنین گفته شده است: اثر کلام، یا تخیل و تاثرات نفسانی است و یا **تصدیق**. تخیل، یک قسم بیش ندارد و آن «شعر» است. و تصدیق بر چهارگونه است، زیرا اگر افاده **یقین** یعنی جزم صادق کند «برهان» است و اگر تصدیق ظنی به حکم پدید آورد، «خطابه» است. اگر از سخن، **اعتراض** و تسلیم مخاطب نتیجه گرفته شود، «جدل» است و اگر هیچ‌یک از آنها حاصل نشود، بلکه مطلوب از کلام، جزم به امور غیر واقعی و کاذب باشد، «مغالطه» است.

[۲] مجتهد خراسانی (شهابی)، محمود، رهبر خرد، ص ۳۳۵.

[۳] ابوالحسن سالاری، بهمنیار بن مرزبان، التحصیل، ص ۲۵۶.

[۴] علامه حلی، حسن بن یوسف، الجوهر النضید، ص ۲۳۲.

شریف‌ترین این اقسام، برهان است، زیرا مفید یقین است

[۵] ابن‌سینا، حسین بن عبدالله، النجاة، ص ۱۲۶.

و پس از آن جدل که مفید جزم است و بعد خطابه که باعث افاده **ظن** است و سپس شعر که مایه تهییج می‌شود (البته تهییج در خطابه هم مطلوب است) و در پایان، مغالطه که از همه پست‌تر است، چه اینکه **شعر** محض است.

[۶] گرامی، محمدعلی، منطق مقارن، ص ۱۶۱.

[۷] تفتازانی، عبدالله بن شهاب‌الدین، الحاشیة علی تہذیب المنطق، ص ۳۷۷.

[۸] سبزواری، ملاهادی، شرح المنظومة، ص ۳۲۱.

[۹] خوانساری، محمد، منطق صوری، ص ۲۱۲.

مستندات مقاله

در تنظیم این مقاله از منابع ذیل استفاده شده است:

- گرامی، محمدعلی، منطق مقارن.
- خوانساری، محمد، منطق صوری.
- تفتازانی، عبدالله بن شهاب‌الدین، الحاشیة علی تہذیب المنطق.
- مظفر، **مخبر ضا، المنطق**.
- ابن‌سینا، حسین بن عبدالله، النجاة.
- سبزواری، ملاهادی، شرح المنظومة.

- مجتهد خراسانی (شهابی)، محمود، رهبر خرد.
- ابوالحسن سالاری، بهمنیار بن مرزبان، التحصیل.
- [حلی، حسن بن یوسف، الجوهر النضید.](#)

پانویس

۱. [↑ مظفر، محمدرضا، المنطق، ص ۳۵۵.](#)
۲. [↑ مجتهد خراسانی \(شهابی\)، محمود، رهبر خرد، ص ۳۳۵.](#)
۳. [↑ ابوالحسن سالاری، بهمنیار بن مرزبان، التحصیل، ص ۲۵۶.](#)
۴. [↑ علامه حلی، حسن بن یوسف، الجوهر النضید، ص ۲۳۲.](#)
۵. [↑ ابن سینا، حسین بن عبدالله، النجاة، ص ۱۲۶.](#)
۶. [↑ گرامی، محمدعلی، منطق مقارن، ص ۱۶۱.](#)
۷. [↑ تقطازانی، عبدالله بن شهاب‌الدین، الحاشیة علی تہذیب المنطق، ص ۳۷۷.](#)
۸. [↑ سبزواری، ملاحادی، شرح المنظومة، ص ۳۲۱.](#)
۹. [↑ خوانساری، محمد، منطق صوری، ص ۲۱۲.](#)

منبع

[پایگاه مدیریت اطلاعات علوم اسلامی، برگرفته از مقاله «صناعات خمس»، تاریخ بازبینی ۱۳۹۶/۱/۲۹.](#)